

УДК 81.367.7

Г. Д. Панчук

кандидат філологічних наук, доцент
кафедри загального мовознавства та слов'янських мов
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
e-mail: radach@elr.tnpu.edu.ua

МІКРОКОНТЕКСТ З ВЛАСНИМ ІМЕНЕМ У КНИЗІ ЄВГЕНА СВЕРСТЮКА «ПРАВДА ПОЛИНОВА»

Стаття присвячена аналізу мікроконтексту з власним іменем у збірці статей Євгена Сверстюка «Правда полинова». Йдеться про актуалізацію ознаки певної власної назви через її апелятивне оточення і замінники імені.

Ключові слова: апелятив, власна назва, конотат, мікроконтекст, публіцистика.

Власні назви, які створюють реальний світ у художньому чи й у публіцистичному тексті, — це вияв закономірностей та особливостей індивідуальної манери письма автора, його бачення, відчуття та відображення навколоїшньої дійсності у мікросвіті літературного твору. В антропонімах віддзеркалюється свідомість людини, її внутрішній світ тощо. Дослідники літературно — художньої антропонімії аналізують літературно-художній антропонім як «мовностилістичний засіб соціальної, національної, регіональної ідентифікації персонажів, а також вираження емоційного ставлення до них» [1;5]. У публіцистичному тексті оніми перш за все розглядають як засіб впливу на адресата, оскільки особистість автора, його бачення певних історичних постатей здатні формувати думку про відповідні події, змінювати ставлення до них, збуджувати певні почуття, спонукати до відповідних дій тощо. Проте на сучасному етапі розвитку мовознавства немає системних досліджень у галузі ономастики публіцистичного тексту та й система номінації осіб публіцистики Є. Сверстюка не була ще предметом спеціального ономастичного вивчення, що доводить актуальність обраної теми. Метою статті є дослідити особливості мікроконтексту з власним іменем та замінників імені у книзі Євгена Сверстюка «Правда полинова». Предмет дослідження — виступи Євгена

Сверстюка, переважно закордонні, зібрані у книжці «Правда полінова». Об'єктом аналізу стали антропоніми і апелятивна лексика, яка їх оточує або замінює.

Актуалізація певної ознаки власної назви найчастіше відбувається завдяки її оточенню, тобто контексту. Вивченням цієї проблеми займаються такі вчені, як Є. С. Отін, В. М. Калінкін, Ю. М. Карапулов, В. В. Красних, Д. Б. Гудков та інші. Значення слова важко встановити, якщо слово вживто окремо. Головне значення власної назви формується у результаті його зв'язку з денотатом — певним об'єктом [4, с. 473]. Уточнення значень відбувається у результаті їхньої взаємодії. Мікроконтекст визначається як мінімальне оточення одиниці, в якому вона, включаючись до загальної ситуації, реалізує своє значення, та додаткове кодування у вигляді конотацій, асоціацій, тощо. [4, с. 238]. Якщо, як зазначає Ю. О. Карпенко, основна функція власних назв у художньому творі не диференційна (номінативна чи ідентифікаційна), а стилістична [3;39], то у публіцистичному тексті антропонім насамперед виконує номінативну функцію. Відомі прізвища накопичують певну індивідуальну інформацію. Вона асоціюється із людьми, яким належать, з їхніми вчинками, певними подіями у житті. Мікороконтекст з власною назвовою становить значну частину антропонімного простору Є. Сверстюка, тому й виконує у структурі твору особливу роль.

Серед усіх загальних назв в оточенні антропонімів виділяється незначна кількість апелятивів, які можна назвати нейтрально-стилістичними — вони не мають емоційно-експресивного забарвлення. Сюди належать апелятиви, що вказують на:

а) професію чи заняття: *професори* І. Кошелівець, Ю. Луцький, Ю. Шевельов, *професор* Микола Макаренко, Микола Лукаш, *перекладач світової класики, історик* Михайло Брайчевський, *представник академічної науки, священик* Кирило Стеценко, *історик* Костомаров, *автор* Михайло Грушевський, *критик* Белінський, *отаман українського війська* Симон Петлюра, *член Політбюро ЦК КПСС* Петро Шелест.

б) соціальний стан: *княгиня* Ольга, *князь* Володимир, *граф* Віте. Інколи такі ознаки накладаються, що дає більш широку характеристику певної людини (*двадцятивосьмирічний професор* Володимир Соловйов)

Більшість апелятивного оточення власної назви у книзі Є. Сверстюка «Правда полинова» має експресивно-емоційну оцінку. Власне ім'я у своєму конотативному значенні найчастіше вживається із означенням, яке може мати семантику якісної ознаки, ознаки за принадлежністю, за місцем мешкання, за віком тощо. Проте, як правило, всі ці й подібні характеристики у Євгена Сверстюка вживаються одночасно, що дає широку оціночну палітру відповідної історичної особи (*Святі Антоній і Феодосій Печерські — заховані і невидимі від світу засновники святині*) Прикладка при антропонімі допомагає читачеві розкрити рису імені, що є важливою для розуміння пропонованого тексту. І у цьому випадку у досліджуваному матеріалі відбувається називання граматичних засобів для актуалізації різних конотативних ознак (*видатний англійський письменник Джордж Орвелл теж спершу був рожевим соціалістом, поет-філософ Сковорода, український філософ Сковорода, справжній подвижник перекладачка Анна-Гая Горбач, письменник Валерій Шевчук, життерадісно усміхнений і явно не скований академічною добропристойністю, інтелігентний священик Костюченко, Подвойський — учасник штурму Зимового палацу — у минулому був керівник хору, всемогутній міністр внутрішніх справ Столипін, вічний в'язень — поет Грабовський, поети другої хвилі, найгостріші й найпряміші Микола Холодний та Борис Мозолевський, старший бунтар Микола Руденко, запізнілій гість Екзюпері, українські великі композитори — Березовський, Бортнянський, Ведель, творці церковної музики, дивна жінка з колгоспу Білокур Катерина, славна жінка з Лондону — Кетрін Тернер, великий поет Осип Мандельштам, одважні лідери типу Єльцина, відомий письменник Степан Васильченко, старай інтелігент Возницький, поет-неокласик, професор Микола Зеров — одна з найроманінентніших постатей в Україні.*

Окрім прикметників, біля власного імені є й дієслова, що у реченні виконують роль предиката. Так у книзі «Правда полинова» читаємо: Василь Симоненко заговорив з Україною в тоні недозволеної щирості й одвертости, Світличний виводив соцреалізм на загальнолюдський простір і демонтував теорію партійної літератури, Іван Дзюба в перших публікаціях наполохав міщанське болото: він знайшов цитати з Маркса, а потім із Леніна, які звучали викривально і повів їх зовсім не в той бік, Іван Драч приніс перші вірші, незвичні й незрозумілі, так наче його ніколи не вчили, про що і як треба писати, Микола Вінgra-

новський тривожно заговорив про свій народ, і метафори його зазвичали апокаліптично, Ліна Костенко зрідка виступала з віршами, але то були вірші такогозвучання, наче вся радянська поезія до неї неістотна. Предикатом в оточенні онімів у Є. Сверстюка може бути не тільки присудок, виражений дієсловом, а й складений іменний присудок (інколи ускладнений порівняльним зворотом): Ален Безансон спершу був окрасою французької компартії і одним із паризьких русофілів, видатний англійський письменник Джордж Орвелл теж спершу був рожевим соціалістом, Високі одиниці, як Роберт Конквест, Джеймс Мейс у США, Малcolm Меггерідж чи Джордж Орвелл в Англії, Льорка — поет трагічної долі, Льорка був поет порівняно щасливої долі, Ярослав Мудрий стає рівним серед володарів Європи, поет у нас, як правило, або репресований, як Плужник, або — змарнований, як Тичина.

Апелятивні найменування функціонують у творі поряд із антропонімами, доповнюючи інформацію, зафіксовану для читача у власних назвах. Найширшу характеристику у тексті отримав Василь Стус. Okрім варіантів антропонімів (одночленних назв Стус, Василь), є ряд замінників імені: летюча зірка української літератури, замучений поет, душа, вибілена стражданнями, як білий птах, найсуворіший, найнепримиренніший, людина рідкісної моральної обдарованості, голос сумління у світі розхитаних і розмитих понять чести, правди, порядності, підозрілій поет, поет великого трагізму, людина суверо правдива, стривожена совість покоління, трагічний голос гармонії і розпечатливий зойк дисгармонії світу, що втратив моральні опори, «він був справді релігійною людиною», природжений ідеаліст і поет, «осуждений Стус», формально реабілітований, Василь Стус залишається поетом ув'язненим, далекий український брат, трагічний голос долі, високий репрезентант нашої культури, монолітна постать, високий кострубатий Василь Стус із його манeroю говорити голосно те, що думає, великий поет ХХ століття Василь Стус, Василь Стус, член ПЕН-клубу. На другому місці щодо нашарування апелятивних означень особи є мікроконтекст з антропонімом Тарас Шевченко: поет духовного неприйняття світу — Шевченко, еретик і вчитель західного мислення з його рішучим поверненням до духовних абсолютів, до біблійного світогляду і християнських вартостей, наш найбільший геній, найбільший інтерпретатор Біблії народною мовою, людина глибокої віри, органічно винесеної з української

християнської традиції, поет епохи романтизму, вісник Божої правди «конгеніальність Шевченка» — (останнє за визначенням А. Луначарського). Заслуговує на увагу мікроконтекст з власним іменем та замінники імені у характеристиці Олександра Довженка: *заплутаний у сітях часу Довженко, перший у совєцькій імперії дисидент, лауреат Сталінської премії, український режисер і письменник* Олександр Довженко, *засуджений на небуття Довженко, перший у ССР дисидент, письменник і кінорежисер* Олександр Довженко. Така різноманітність найменувань дозволяє письменнику більш вичерпно, влучно та яскраво охарактеризовувати персонажів.

Отже, антропоніми вживаються автором для того, щоб створити певний світ — історичний, емоційний чи інтелектуальний. Антропоніми у публіцистичному тексті є важливим елементом композиції, який часто допомагає автору розкрити свій ідейний задум, зреалізувати поставлені перед собою цілі, донести до читача свої думки, свої мистецькі наміри..... У книзі Євгена Сверстюка «Правда полінова» більшість апелятивних номінацій поряд з антропонімами є експресивними, емоційно-забарвленими і використовуються автором твору для додаткової характеристики історичних осіб. Як правило, це завжди розгалужене апелятивне оточення з різним семантичним наповненням, що допомагає читачеві скласти певне враження про характер, індивідуальні особливості, інколи зовнішній вигляд особи, зрозуміти ставлення до нього автора чи інших людей тощо. Апелятивне оточення оніма увиразнює і доповнює авторське бачення. Зважаючи на це, апелятивні номінації героїв навіть у публіцистичному творі заслуговують на увагу і мають перспективу детального вивчення і дослідження.

Список використаної літератури

1. Белей Л. О. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. — Ужгород, 2002. — 175с. — ISBN 966–7492–07–9.
2. Єриш Л. О. Вплив контексту на значення власної назви// Вісник ДонНУЕТ. — 2012. — № 2(54). — ISSN 2079–4819.
3. Карпенко Ю. А. Имя собственное в художественной литературе // Филологические науки: науч. докл. высш. шк. — 1986. — № 4. — С.34–40.
4. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. — М., 2002. — 709 с.

Панчук Г. Д.

кандидат филологических наук, доцент

Тернопольський національний педагогіческий

університет ім. В. Гнатюка

e-mail: radach@elr.tnpu.edu.ua

МИКРОКОНТЕКСТ С СОБСТВЕННЫМ ИМЕНИЕМ В КНИГЕ ЕВГЕНИЯ СВЕРСТЮКА «ПРАВДА ПОЛЫННАЯ»

Резюме

Статья посвящена анализу микроконтекста с собственным именем в сборнике статей Евгения Сверстюка «Правда полынная». Речь идет об актуализации признака определенного собственного имени через его апеллятивное окружение и заменители имени.

Ключевые слова: апеллятив, собственное имя, коннотат, микроконтекст, публицистика

H. D. Panchuk

Ph.D., Associate Professor

Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University

e-mail: radach@elr.tnpu.edu.ua

MICROCONTEXT WITH PROPER NAMES IN THE EUGENE SVERSTYUK'S BOOK «WORMWOOD TRUTH»

Abstract

The article analyzes microcontext with proper names in the Eugene Sverstyuk's collection of articles «Wormwood Truth.» This is the actualization of the signs of a name because of its appeal by the surroundings and substitutes behalf.

However, at present there is no system of linguistics research in onomastics journalistic text and nomination system Y. Sverstyuk persons journalism was not yet the subject of special onomastic study that proves the relevance of the chosen topic. The article aims to explore the characteristics of proper name microcontext and substitutes named Eugene Sverstyuk's book «Wormwood Truth». Subject of investigation — Eugene Sverstyuk performances, mostly foreign, are collected in the book «Wormwood Truth.» The object of analysis was anthroponomy of appeal and vocabulary that surrounds them or replace.

According to Eugene Sverstyuk, the book «Wormwood Truth» integrates heterogeneous texts. It address the world of Ukrainian identity, bitter truth about post-colonial reality. And so we are interested in his comments, evaluations of all time famous people, allowing different look at their place in history and this research is always actual.

Key words: common noun, proper name, connotat, microcontext, journalism

Надійшла до редакції 23.06.2015